ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 29ης Ιουλίου 2019*

«Προδικαστική παραπομπή – Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης – Κοινοτικός κώδικας θεωρήσεων – Κανονισμός (ΕΚ) 810/2009 – Άρθρο 5 – Κράτος μέλος που είναι αρμόδιο για την εξέταση αίτησης θεώρησης και τη λήψη σχετικής απόφασης – Άρθρο 8 – Συμφωνία εκπροσώπησης – Άρθρο 32, παράγραφος 3 – Προσφυγή κατά απόφασης με την οποία απορρίπτεται αίτηση θεώρησης – Κράτος μέλος που είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί της προσφυγής σε περίπτωση συμφωνίας εκπροσώπησης – Κάτοχοι του δικαιώματος άσκησης προσφυγής»

Στην υπόθεση C-680/17,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Rechtbank Den Haag, zittingsplaats Utrecht (πρωτοδικείο Χάγης, με τόπο συνεδριάσεως την Ουτρέχτη, Κάτω Χώρες) με απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 2017, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 5 Δεκεμβρίου 2017, στο πλαίσιο της δίκης

Sumanan Vethanayagam,

Sobitha Sumanan,

Kamalaranee Vethanayagam

κατά

Minister van Buitenlandse Zaken,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J.-C. Bonichot, πρόεδρο τμήματος, R. Silva de Lapuerta (εισηγήτρια), Αντιπρόεδρο του Δικαστηρίου, C. Toader, A. Rosas και M. Safjan, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: E. Sharpston

γραμματέας: M. Ferreira, κύρια διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 6ης Δεκεμβρίου 2018,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– ο S. Vethanayagam, η S. Sumanan και η K. Vethanayagam, εκπροσωπούμενοι από τον M. J. A. Leijen, advocaat,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

– η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις M. K. Bulterman και P. Huurnink,

– η Τσεχική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους M. Smolek, J. Vláčil και T. Müller, καθώς και από την A. Brabcová,

– η Δανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Nymann-Lindegren καθώς και από τις M. Wolff και P. Ngo,

– η Εσθονική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την N. Grünberg,

– η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον D. Colas καθώς και από τις E. de Moustier και E. Armoët,

– η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τον F. De Luca, avvocato dello Stato,

– η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna,

– το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, εκπροσωπούμενο από τους G. Corstens και R. van de Westelaken, καθώς και από την O. Hrstková Šolcová,

– το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκπροσωπούμενο από τις E. Moro και S. Boelaert,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την C. Cattabriga καθώς και από τους F. Wilman και G. Wils,

– η Ελβετική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον E. Bichet,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 28ης Μαρτίου 2019,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 8, παράγραφος 4, και του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΚ) 810/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, για τη θέσπιση κοινοτικού κώδικα θεωρήσεων (ΕΕ 2009, L 243, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 610/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013 (ΕΕ 2013, L 182, σ. 1) (στο εξής: κώδικας θεωρήσεων).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, του Sumanan Vethanayagam, της Sobitha Sumanan και της Kamalaranee Vethanayagam και, αφετέρου, του Minister van Buitenlandse Zaken (Υπουργού Εξωτερικών, Κάτω Χώρες, στο εξής: Υπουργός Εξωτερικών των Κάτω Χωρών), σχετικά με την απόρριψη αιτήσεων θεώρησης βραχείας παραμονής όσον αφορά τον S. Vethanayagam και τη S. Sumanan.

Το νομικό πλαίσιο

Η Συμφωνία Σύνδεσης της Ελβετικής Συνομοσπονδίας με το κεκτημένο του Σένγκεν

3 Η συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας σχετικά με τη σύνδεση της Ελβετικής Συνομοσπονδίας προς τη θέση σε ισχύ, την εφαρμογή και την ανάπτυξη του κεκτημένου του Σένγκεν (ΕΕ 2008, L 53, σ. 52, στο εξής: Συμφωνία Σύνδεσης της Ελβετικής Συνομοσπονδίας με το κεκτημένο του Σένγκεν) αναφέρει, στην όγδοη και τη δέκατη αιτιολογική σκέψη της, τα εξής:

« Πεπεισμένες ότι θα πρέπει να διοργανωθεί η συνεργασία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας όσον αφορά τη θέση σε ισχύ, την πρακτική εφαρμογή και την περαιτέρω ανάπτυξη του κεκτημένου του Σένγκεν·

[…]

Εκτιμώντας ότι η συνεργασία Σένγκεν βασίζεται στις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και της τήρησης των ανθρώπινων δικαιωμάτων, όπως διασφαλίζονται ειδικότερα από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, της 4ης Νοεμβρίου 1950».

4 Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 2, της Συμφωνίας Σύνδεσης της Ελβετικής Συνομοσπονδίας με το κεκτημένο του Σένγκεν:

«Η παρούσα συμφωνία γεννά αμοιβαία δικαιώματα και υποχρεώσεις σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπει.»

5 Το άρθρο 2 της συμφωνίας αυτής προβλέπει τα εξής:

«1. Οι διατάξεις του κεκτημένου του Σένγκεν, στο μέτρο που εφαρμόζονται στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο εξής “κράτη μέλη”, οι οποίες απαριθμούνται στο παράρτημα Α της παρούσας συμφωνίας, τίθενται σε ισχύ και εφαρμόζονται και στην Ελβετία.

2. Οι διατάξεις των πράξεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας που απαριθμούνται στο παράρτημα Β της παρούσας συμφωνίας τίθενται σε ισχύ και εφαρμόζονται στην Ελβετία στο μέτρο που έχουν αντικαταστήσει ή/και αναπτύξει τις αντίστοιχες διατάξεις της σύμβασης εφαρμογής της συμφωνίας σχετικά με τη σταδιακή κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα η οποία υπεγράφη στο Σένγκεν τη 19η Ιουνίου 1990, στο εξής “σύμβαση εφαρμογής του Σένγκεν”, ή έχουν εκδοθεί δυνάμει της σύμβασης αυτής.

3. Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, οι πράξεις και τα μέτρα που λαμβάνουν η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα για την τροποποίηση ή τη συμπλήρωση των διατάξεων των παραρτημάτων Α και Β, γίνονται επίσης δεκτά, τίθενται σε ισχύ και εφαρμόζονται από την Ελβετία, εφόσον έχουν εφαρμοσθεί σε αυτά οι διαδικασίες που προβλέπονται στην παρούσα συμφωνία.»

Ο κώδικας θεωρήσεων

6 Οι αιτιολογικές σκέψεις 4, 18, 28, 29 και 34 του κώδικα θεωρήσεων αναφέρουν τα εξής:

«(4) Τα κράτη μέλη θα πρέπει να διαθέτουν παρουσία ή να εκπροσωπούνται για θέματα θεωρήσεων σε όλες τις τρίτες χώρες οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται σε υποχρέωση θεώρησης. Τα κράτη μέλη τα οποία δεν διαθέτουν προξενείο σε δεδομένη τρίτη χώρα ή τμήμα της θα πρέπει να ρυθμίσουν την εκπροσώπησή τους ούτως ώστε να μην απαιτείται δυσανάλογη προσπάθεια εκ μέρους των αιτούντων θεώρηση για να πάνε στο προξενείο.

[…]

(18) Η τοπική συνεργασία Σένγκεν είναι κρίσιμη για την εναρμονισμένη εφαρμογή της κοινής πολιτικής θεωρήσεων και για τη δέουσα αξιολόγηση του μεταναστευτικού κινδύνου ή/και των κινδύνων ασφαλείας. Επειδή οι κατά τόπον συνθήκες διαφέρουν, η επιχειρησιακή εφαρμογή των ειδικών νομοθετικών διατάξεων θα πρέπει να αξιολογείται μεταξύ των διπλωματικών και προξενικών αρχών των κρατών μελών σε κάθε τόπο για να εξασφαλισθεί μια ενιαία εφαρμογή τους προς αποφυγή της άγρας θεωρήσεων και της διαφορετικής μεταχείρισης των αιτούντων θεώρηση.

[…]

(28) Δεδομένου ότι οι στόχοι του παρόντος κανονισμού, ήτοι η θέσπιση των διαδικασιών και των προϋποθέσεων έκδοσης θεωρήσεων διέλευσης από ή με πρόθεση διαμονής στην επικράτεια των κρατών μελών […], δεν μπορούν να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη μέλη και μπορούν επομένως να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο, η Κοινότητα δύναται να λάβει μέτρα, σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας κατά το άρθρο 5 της συνθήκης. Σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, όπως ορίζεται στο άρθρο αυτό, ο παρών κανονισμός δεν υπερβαίνει τα αναγκαία όρια για την επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων.

(29) Ο παρών κανονισμός σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται ιδίως από τη σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών και από τον χάρτη θεμελιωδών ελευθεριών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

[…]

(34) Όσον αφορά την Ελβετία, ο παρών κανονισμός αποτελεί ανάπτυξη των διατάξεων του κεκτημένου του Σένγκεν, υπό την έννοια της [Συμφωνίας Σύνδεσης της Ελβετικής Συνομοσπονδίας με το κεκτημένο του Σένγκεν], που εμπίπτει στον τομέα που αναφέρεται στο άρθρο 1 σημείο Β της απόφασης 1999/437/ΕΚ [του Συμβουλίου, της 17ης Μαΐου 1999, σχετικά με ορισμένες λεπτομέρειες εφαρμογής της συμφωνίας που έχει συναφθεί από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τη Δημοκρατία της Ισλανδίας και το Βασίλειο της Νορβηγίας για τη σύνδεση των δύο αυτών κρατών, με την υλοποίηση, την εφαρμογή και την ανάπτυξη του κεκτημένου του Σένγκεν (ΕΕ 1999, L 176, σ. 31),] σε συνδυασμό με το άρθρο 3 της απόφασης [2008/146/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιανουαρίου 2008, για τη σύναψη] της ανωτέρω συμφωνίας [(ΕΕ 2008, L 53, σ. 1)].»

7 Το άρθρο 1 του κώδικα θεωρήσεων έχει ως εξής:

«Ο παρών κανονισμός θεσπίζει τις διαδικασίες και τις προϋποθέσεις έκδοσης θεωρήσεων για διέλευση από ή με πρόθεση παραμονής στην επικράτεια των κρατών μελών, που δεν υπερβαίνει τις 90 ημέρες εντός οιασδήποτε περιόδου 180 ημερών.»

8 Κατά το άρθρο 2, σημείο 2, του κώδικα αυτού:

«Για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού ισχύουν οι ακόλουθοι ορισμοί:

[…]

2. ως "θεώρηση" νοείται η εξουσιοδότηση που χορηγείται από κράτος μέλος ενόψει:
   α) διέλευσης από ή πρόθεση παραμονής στην επικράτεια των κρατών μελών, που δεν υπερβαίνει σε διάρκεια 90 ημέρες εντός οιασδήποτε περιόδου 180 ημερών·
   β) διέλευσης μέσω των διεθνών ζωνών διέλευσης των αερολιμένων των κρατών μελών·

[…]».

9 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, του εν λόγω κώδικα ορίζει τα εξής:

«Οι αιτήσεις εξετάζονται από τα προξενεία, τα οποία και αποφασίζουν επ' αυτών.»

10 Το άρθρο 5 του ίδιου κώδικα προβλέπει τα ακόλουθα:

«1. Το κράτος μέλος που είναι αρμόδιο για την εξέταση αίτησης ομοιόμορφης θεώρησης και τη λήψη σχετικής απόφασης είναι:

α) το κράτος μέλος η επικράτεια του οποίου αποτελεί τον μοναδικό προορισμό της επίσκεψης ή των επισκέψεων.

[…]

4. Τα κράτη μέλη συνεργάζονται ώστε να προλαμβάνουν καταστάσεις κατά τις οποίες δεν μπορεί να εξετασθεί μια αίτηση και να ληφθεί η σχετική απόφαση επειδή το κράτος μέλος που είναι αρμόδιο σύμφωνα με τις παραγράφους 1 έως 3 δεν διαθέτει παρουσία ούτε εκπροσωπείται στην τρίτη χώρα όπου ο αιτών πρέπει να υποβάλει αίτηση θεώρησης κατ' άρθρο 6.»

11 Το άρθρο 6 του κώδικα θεωρήσεων, με τίτλο «Προξενική εδαφική αρμοδιότητα», ορίζει, στην παράγραφο 1, τα εξής:

«Η αίτηση εξετάζεται από το προξενείο του αρμόδιου κράτους μέλους εντός της δικαιοδοσίας του οποίου διαμένει νομίμως ο αιτών, το οποίο και αποφασίζει επ' αυτής.»

12 Κατά το άρθρο 8 του κώδικα αυτού, σχετικά με τις συμφωνίες εκπροσώπησης:

«1. Ένα κράτος μέλος μπορεί να συμφωνήσει να εκπροσωπήσει άλλο κράτος μέλος το οποίο είναι αρμόδιο σύμφωνα με το άρθρο 5, για την εξέταση αιτήσεων και την έκδοση θεωρήσεων εξ ονόματος του εν λόγω κράτους μέλους. Ένα κράτος μέλος δύναται επίσης να εκπροσωπήσει άλλο κράτος μέλος κατά περιορισμένο τρόπο μόνο για τη συγκέντρωση των αιτήσεων και την καταχώριση των βιομετρικών στοιχείων.

2. Το προξενείο του εκπροσωπούντος κράτους μέλους, όταν προτίθεται να απορρίψει θεώρηση, παραπέμπει την αίτηση στις αρμόδιες αρχές του εκπροσωπούμενου κράτους μέλους, οι οποίες και λαμβάνουν την τελική απόφαση σχετικά με την αίτηση εντός των προθεσμιών του άρθρου 23 παράγραφος 1, 2 ή 3.

[…]

4. Καταρτίζεται διμερής συμφωνία μεταξύ του εκπροσωπούντος και του εκπροσωπουμένου κράτους μέλους, η οποία περιέχει τα εξής στοιχεία:

α) η διμερής συμφωνία διευκρινίζει τη διάρκεια, έστω και προσωρινή, και τις διαδικασίες για τη λήξη αυτής της εκπροσώπησης·

β) η διμερής συμφωνία μπορεί, ιδίως όταν το εκπροσωπούμενο κράτος μέλος διαθέτει προξενείο στη συγκεκριμένη τρίτη χώρα, να προβλέπει την παροχή εγκαταστάσεων, προσωπικού και πληρωμών από το εκπροσωπούμενο κράτος μέλος·

γ) η διμερής συμφωνία μπορεί να ορίζει ότι οι αιτήσεις που υποβάλλονται από ορισμένες κατηγορίες υπηκόων τρίτων χωρών πρέπει να διαβιβάζονται από το εκπροσωπούν κράτος μέλος στις κεντρικές αρχές του εκπροσωπούμενου κράτους μέλους για προηγούμενη διαβούλευση, όπως προβλέπεται στο άρθρο 22·

δ) κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 2, η διμερής συμφωνία μπορεί να επιτρέπει στο προξενείο του εκπροσωπούντος κράτους μέλους να αρνείται τη χορήγηση θεώρησης μετά την εξέταση της αίτησης.

5. Τα κράτη μέλη που δεν έχουν δικό τους προξενείο σε τρίτη χώρα προσπαθούν να συνάπτουν συμφωνίες εκπροσώπησης με κράτη μέλη που έχουν προξενεία σε αυτή τη χώρα.

6. Για να διασφαλισθεί ότι οι κακές υποδομές μεταφορών ή οι μεγάλες αποστάσεις σε συγκεκριμένη περιφέρεια ή γεωγραφική περιοχή δεν επιβάλλουν στους αιτούντες δυσανάλογη προσπάθεια προκειμένου να μεταβούν σε προξενείο, τα κράτη μέλη που δεν έχουν δικό τους προξενείο σε αυτή την περιφέρεια ή περιοχή προσπαθούν να συνάπτουν συμφωνίες εκπροσώπησης με κράτη μέλη που έχουν προξενεία σε αυτή την περιφέρεια ή περιοχή.

[…]»

13 Το άρθρο 32, παράγραφος 3, του εν λόγω κώδικα ορίζει τα ακόλουθα:

«Οι αιτούντες των οποίων η θεώρηση απορρίφθηκε έχουν δικαίωμα προσφυγής. Η προσφυγή ασκείται κατά του κράτους μέλους που έχει λάβει την τελική απόφαση επί της αιτήσεως και σύμφωνα με το εθνικό του δίκαιο. Τα κράτη μέλη παρέχουν στους αιτούντες πληροφορίες σχετικά με τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθήσουν σε περίπτωση προσφυγής, όπως διευκρινίζεται στο παράρτημα VI.»

14 Κατά το άρθρο 47, παράγραφος 1, του ίδιου κώδικα:

«Οι κεντρικές αρχές και τα προξενεία των κρατών μελών παρέχουν στο ευρύ κοινό όλες τις πληροφορίες για την αίτηση θεώρησης, ιδίως:

[…]

η) το γεγονός ότι αρνητικές αποφάσεις επί των αιτήσεων πρέπει να κοινοποιούνται στον αιτούντα και ότι οι εν λόγω αποφάσεις αιτιολογούνται καθώς και ότι οι αιτούντες των οποίων οι αιτήσεις απορρίφθηκαν έχουν δικαίωμα προσφυγής, πληροφορούμενοι για την ακολουθητέα διαδικασία σε περίπτωση προσφυγής συμπεριλαμβανομένης της αρμόδιας αρχής καθώς και της προθεσμίας κατάθεσης της προσφυγής·

[…]».

Εγχειρίδιο για τις θεωρήσεις

15 Το εγχειρίδιο για την εξέταση αιτήσεων θεώρησης και την τροποποίηση χορηγηθεισών θεωρήσεων, το οποίο καταρτίστηκε με την απόφαση C(2010)1620 τελικό της Επιτροπής, της 19ης Μαρτίου 2010, διευκρινίζει ότι, «για τους σκοπούς του κώδικα θεωρήσεων και του παρόντος εγχειριδίου, ο όρος "κράτος μέλος" αναφέρεται σε εκείνα τα κράτη μέλη της ΕΕ που εφαρμόζουν πλήρως το κεκτημένο του Σένγκεν και στα συνδεδεμένα κράτη, ο δε όρος "επικράτεια των κρατών μελών" αναφέρεται στην επικράτεια [...] των εν λόγω "κρατών μελών"».

Η συμφωνία εκπροσώπησης μεταξύ του Βασιλείου των Κάτω Χωρών και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας

16 Η συμφωνία εκπροσώπησης μεταξύ του Βασιλείου των Κάτω Χωρών και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας που είχε εφαρμογή κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών τέθηκε σε ισχύ την 1η Οκτωβρίου 2014. Ορίζει ότι η Ελβετική Συνομοσπονδία θα εκπροσωπεί το Βασίλειο των Κάτω Χωρών όσον αφορά όλα τα είδη θεωρήσεων Σένγκεν, μεταξύ άλλων, στη Σρι Λάνκα.

17 Κατά το σημείο 2 της συμφωνίας αυτής, στην «εκπροσώπηση» περιλαμβάνεται, μεταξύ άλλων, η «άρνηση χορηγήσεως της θεωρήσεως όπου τούτο κρίνεται σκόπιμο, σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφος 4, στοιχείο δ', του κώδικα θεωρήσεων, και η εξέταση προσφυγών, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο του εκπροσωπούντος μέρους (άρθρο 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων)».

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

18 Ο S. Vethanayagam και η S. Sumanan, υπήκοοι Σρι Λάνκα, οι οποίοι είναι παντρεμένοι και διαμένουν στη Σρι Λάνκα, υπέβαλαν έκαστος, στις 16 Αυγούστου 2016, αίτηση θεώρησης βραχείας παραμονής στις Κάτω Χώρες προκειμένου να επισκεφθούν την K. Vethanayagam, αδελφή του S. Vethanayagam, η οποία είναι Ολλανδή υπήκοος και διαμένει στο Άμστερνταμ (Κάτω Χώρες). Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν, μέσω της παρόχου υπηρεσιών VFS Global, στο ελβετικό προξενείο του Κολόμπο (Σρι Λάνκα) βάσει της συμφωνίας εκπροσώπησης μεταξύ του Βασιλείου των Κάτω Χωρών και της Ελβετικής Συνομοσπονδίας.

19 Με αποφάσεις της 19ης Αυγούστου 2016, οι ελβετικές προξενικές αρχές, εκπροσωπώντας το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, απέρριψαν τις αιτήσεις θεώρησης, διότι ο S. Vethanayagam και η S. Sumanan δεν απέδειξαν ότι διέθεταν επαρκή μέσα διαβίωσης τόσο για τη διάρκεια της προβλεπόμενης παραμονής όσο και για την εξασφάλιση της επιστροφής τους στη χώρα καταγωγής τους.

20 Ο S. Vethanayagam και η S. Sumanan άσκησαν προσφυγή κατά των αποφάσεων αυτών ενώπιον του Υπουργού Εξωτερικών των Κάτω Χωρών. Ο τελευταίος έκρινε, με αποφάσεις της 28ης Σεπτεμβρίου 2016, ότι ήταν αναρμόδιος να αποφανθεί επί της προσφυγής αυτής.

21 Εξάλλου, η διοικητική ένσταση που υπέβαλαν οι ενδιαφερόμενοι ενώπιον των ελβετικών αρχών κατά των αποφάσεων της 19ης Αυγούστου 2016 απορρίφθηκε με απόφαση του Staatssekretariat für Migration (Υφυπουργείου Μετανάστευσης, Ελβετία) της 2ας Δεκεμβρίου 2016. Το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο, Ελβετία) απέρριψε, προκαταρκτικώς, την αίτηση με την οποία οι αιτούντες ζητούσαν να τύχουν δωρεάν διεξαγωγής της διαδικασίας και αρνήθηκε να εξετάσει την προσφυγή κατά της απόφασης αυτής λόγω μη προκαταβολής του απαιτούμενου ποσού.

22 Ο S. Vethanayagam και η S. Sumanan, καθώς και η K. Vethanayagam ως πρόσωπο αναφοράς, υπέβαλαν στη Visadienst (υπηρεσία θεωρήσεων, Κάτω Χώρες) νέα αίτηση θεώρησης βραχείας παραμονής για τον S. Vethanayagam και τη S. Sumanan. Η αίτηση αυτή απορρίφθηκε με απόφαση του Υπουργού Εξωτερικών των Κάτω Χωρών της 18ης Οκτωβρίου 2016.

23 Με απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2016, ο Υπουργός Εξωτερικών των Κάτω Χωρών απέρριψε ως απαράδεκτη τη διοικητική ένσταση που υπέβαλαν οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης κατά της απόφασης της 18ης Οκτωβρίου 2016.

24 Οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης άσκησαν ένδικη προσφυγή ενώπιον του Rechtbank den Haag, zittingsplaats Utrecht (πρωτοδικείου Χάγης, με τόπο συνεδριάσεως την Ουτρέχτη, Κάτω Χώρες) κατά των αποφάσεων της 28ης Σεπτεμβρίου 2016 και της 23ης Νοεμβρίου 2016, υποστηρίζοντας ότι εναπέκειτο στο Βασίλειο των Κάτω Χωρών να εξετάσει τις διοικητικές ενστάσεις τους και τις αιτήσεις τους για θεώρηση και ότι η Ελβετική Συνομοσπονδία είχε παρέμβει απλώς ως εκπρόσωπος του Βασιλείου των Κάτω Χωρών. Οι αιτούντες της υπόθεσης της κύριας δίκης φρονούν ότι, βάσει του δικαίου της Ένωσης, δικαιούνταν να υποβάλουν τις αιτήσεις θεώρησης στη χώρα του κύριου προορισμού τους και υποστηρίζουν ότι η πλήρης ανάθεση σε άλλο κράτος των διαδικασιών υποβολής αίτησης θεώρησης αντιβαίνει στην αρχή της πραγματικής προσφυγής που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

25 Ο Υπουργός Εξωτερικών των Κάτω Χωρών προβάλλει ότι δεν ήταν αρμόδιος να αποφανθεί επί των αιτήσεων θεώρησης που υπέβαλαν οι αιτούντες της υπόθεσης της κύριας δίκης.

26 Πρώτον, η αρμοδιότητα εξέτασης των αιτήσεων θεώρησης που υποβλήθηκαν στη Σρι Λάνκα μεταβιβάστηκε, δυνάμει του άρθρου 8, παράγραφος 4, του κώδικα θεωρήσεων και της στηριζόμενης στη διάταξη αυτή ρηματικής διακοίνωσης, στην Ελβετική Συνομοσπονδία.

27 Δεύτερον, καθόσον οι ελβετικές προξενικές αρχές του Κολόμπο ήταν αρμόδιες να αρνηθούν τη χορήγηση θεώρησης, οι αιτούντες της υπόθεσης της κύριας δίκης έπρεπε να έχουν ασκήσει την προσφυγή τους, βάσει του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων, κατά της Ελβετικής Συνομοσπονδίας, η οποία είναι το κράτος που έλαβε την τελική απόφαση επί των αιτήσεών τους.

28 Τρίτον, οι αιτήσεις θεώρησης των υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι κατοικούν στη Σρι Λάνκα δεν μπορούν να υποβληθούν απευθείας στην υπηρεσία θεωρήσεων των Κάτω Χωρών. Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι το Βασίλειο των Κάτω Χωρών εκπροσωπείται στη Σρι Λάνκα από την Ελβετική Συνομοσπονδία, οι εν λόγω αιτήσεις πρέπει να υποβάλλονται, βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 1, του κώδικα θεωρήσεων, στις ελβετικές προξενικές αρχές.

29 Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς την ερμηνεία που πρέπει να δοθεί στον κώδικα θεωρήσεων όσον αφορά, καταρχάς, τη θέση του προσώπου αναφοράς στις διαδικασίες θεώρησης, εν συνεχεία, την έννοια της «εκπροσώπησης» και, τέλος, τη συμβατότητα του συστήματος προξενικής εκπροσώπησης με το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας που αναγνωρίζεται στο άρθρο 47 του Χάρτη.

30 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Rechtbank den Haag, zittingsplaats Utrecht (πρωτοδικείο Χάγης, με τόπο συνεδριάσεως την Ουτρέχτη) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Εμποδίζει το άρθρο 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων όπως ένα πρόσωπο αναφοράς, ως ενδιαφερόμενο μέρος στο πλαίσιο της αιτήσεως θεωρήσεως των προσφευγόντων, έχει ιδίω ονόματι τη δυνατότητα να υποβάλει ένσταση ή να ασκήσει προσφυγή κατά της αποφάσεως αρνήσεως χορηγήσεως της θεωρήσεως αυτής;

2) Πρέπει η εκπροσώπηση, όπως αυτή ρυθμίζεται στο άρθρο 8, παράγραφος 4, του κώδικα θεωρήσεων, να νοηθεί υπό την έννοια ότι η ευθύνη εξακολουθεί να βαρύνει (επίσης) το εκπροσωπούμενο κράτος ή υπό την έννοια ότι η ευθύνη μεταβιβάστηκε πλήρως στο εκπροσωπούν κράτος, οπότε το εκπροσωπούμενο κράτος δεν είναι πλέον αρμόδιο;

3) Σε περίπτωση που το άρθρο 8, παράγραφος 4, στοιχείο δ', του κώδικα θεωρήσεων επιτρέπει αμφότερα τα είδη εκπροσωπήσεως που αναφέρει το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, ποιο κράτος μέλος πρέπει τότε να θεωρηθεί ως το κράτος μέλος που έλαβε την τελική απόφαση κατά την έννοια του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων;

4) Συνάδει η ερμηνεία του άρθρου 8, παράγραφος 4, και του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων κατά την οποία οι αιτούντες θεώρηση δύνανται να ασκήσουν προσφυγή κατά της αποφάσεως απορρίψεως των αιτήσεών τους μόνον ενώπιον διοικητικής ή δικαστικής αρχής του εκπροσωπούντος κράτους μέλους, και όχι στο εκπροσωπούμενο κράτος μέλος για το οποίο ζητήθηκε η θεώρηση, με το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας κατά την έννοια του άρθρου 47 του Χάρτη; Ασκεί επιρροή για την απάντηση στο ερώτημα αυτό το ότι το παρεχόμενο βοήθημα εγγυάται ότι ο αιτών έχει δικαίωμα ακροάσεως, ότι αυτός έχει το δικαίωμα να ασκήσει προσφυγή σε μια από τις γλώσσες ενός εκ των κρατών μελών, ότι το ύψος των διοικητικών και των δικαστικών τελών στο πλαίσιο των διαδικασιών ενστάσεως και προσφυγής δεν είναι δυσανάλογο κατά το μέρος που τον αφορά και ότι υφίσταται δυνατότητα λήψεως του ευεργετήματος της πενίας; Λαμβανομένου υπόψη του περιθωρίου εκτιμήσεως που το κράτος έχει σε υποθέσεις θεωρήσεων, ασκεί επιρροή για την απάντηση στο ερώτημα αυτό αν ο Ελβετός δικαστής έχει επαρκή γνώση της ολλανδικής καταστάσεως ώστε να μπορέσει να παράσχει αποτελεσματική δικαστική προστασία;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

31 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων έχει την έννοια ότι παρέχει στο πρόσωπο αναφοράς τη δυνατότητα να ασκήσει προσφυγή ιδίω ονόματι κατά απόφασης με την οποία απορρίπτεται αίτηση θεώρησης.

Επί του παραδεκτού

32 Προκαταρκτικώς, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αμφισβητεί το παραδεκτό του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος υποστηρίζοντας ότι δεν εφαρμόζεται το ολλανδικό δίκαιο στην υπόθεση της κύριας δίκης, δεδομένου ότι η τελική απόφαση επί της αίτησης θεώρησης ελήφθη εν προκειμένω από τις ελβετικές και όχι από τις ολλανδικές αρχές.

33 Το επιχείρημα αυτό δεν μπορεί να γίνει δεκτό.

34 Αφενός, επισημαίνεται ότι ο προσδιορισμός του κράτους στο οποίο πρέπει, βάσει του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων, να ασκηθεί προσφυγή κατά της απόφασης με την οποία απορρίπτεται αίτηση θεώρησης αποτελεί ένα από τα ερωτήματα της παρούσας αίτησης προδικαστικής αποφάσεως, οπότε δεν μπορεί να αναμένεται να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό στο πλαίσιο της ανάλυσης του παραδεκτού του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος.

35 Αφετέρου, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, στο πλαίσιο της καθιερούμενης με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, εναπόκειται αποκλειστικά στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της

δικαστικής απόφασης που πρόκειται να εκδοθεί, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υπόθεσης, τόσο την αναγκαιότητα προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του απόφασης όσο και τη λυσιτέλεια των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται, καταρχήν, να αποφανθεί (απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 2018, Minister for Justice and Equality και Commissioner of An Garda Síochána, C-378/17, EU:C:2018:979, σκέψη 26 καθώς και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

36 Επομένως, για τα ερωτήματα που αφορούν το δίκαιο της Ένωσης συντρέχει τεκμήριο λυσιτέλειας. Το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος που έχει υποβάλει εθνικό δικαστήριο μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή, ακόμη, όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί (απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 2018, Minister for Justice and Equality και Commissioner of An Garda Síochána, C-378/17, EU:C:2018:979, σκέψη 27 καθώς και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

37 Εν προκειμένω, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα αφορά την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, ειδικότερα δε το ζήτημα αν ένα πρόσωπο αναφοράς νομιμοποιείται ενεργητικώς να προσβάλει, στο πλαίσιο της προσφυγής του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων, απόφαση με την οποία απορρίπτεται αίτηση θεώρησης.

38 Εξάλλου, εκτός από το γεγονός ότι η απόφαση περί παραπομπής εκθέτει επαρκώς το πραγματικό και νομικό πλαίσιο ώστε να είναι δυνατός ο καθορισμός του περιεχομένου του υποβληθέντος ερωτήματος, δεν προκύπτει ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης ή ότι το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως.

39 Πράγματι, όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, η K. Vethanayagam, η οποία είναι αδελφή και κουνιάδα αντίστοιχα των αιτούντων θεώρηση και διαμένει στις Κάτω Χώρες, άσκησε, ως πρόσωπο αναφοράς, όπως και οι εν λόγω αιτούντες, προσφυγή κατά της απόρριψης, από την υπηρεσία θεωρήσεων, της αίτησης θεώρησης υπέρ των αιτούντων αυτών.

40 Κατά συνέπεια, είναι αναγκαίο να δοθεί απάντηση από το Δικαστήριο ως προς την ερμηνεία την οποία ζητεί το αιτούν δικαστήριο, προκειμένου το τελευταίο να μπορέσει να εκδώσει την απόφασή του.

41 Επομένως, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι παραδεκτό.

Επί της ουσίας

42 Όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, για την ερμηνεία διάταξης του δικαίου της Ένωσης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνο το γράμμα της, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και οι σκοποί που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος (απόφαση της 7ης Φεβρουαρίου 2018, American Express, C-304/16, EU:C:2018:66, σκέψη 54 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

43 Πρώτον, όσον αφορά το γράμμα του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων, η πρώτη περίοδος της διάταξης αυτής ορίζει ότι «[ο]ι αιτούντες των οποίων η θεώρηση απορρίφθηκε έχουν δικαίωμα προσφυγής». Από τη διατύπωση της εν λόγω διάταξης προκύπτει επομένως ότι αναγνωρίζεται ρητώς το δικαίωμα του αιτούντος θεώρηση να ασκήσει προσφυγή κατά απόφασης με την οποία απορρίπτεται η σχετική αίτηση θεώρησης.

44 Η αναγνώριση του δικαιώματος αυτού δεν αναιρείται από το γεγονός ότι η δεύτερη περίοδος του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων προβλέπει ότι η προσφυγή κατά της απόφασης με την οποία απορρίπτεται αίτηση θεώρησης πρέπει να ασκηθεί κατά του κράτους μέλους που έλαβε την τελική απόφαση και «σύμφωνα με το εθνικό του δίκαιο».

45 Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης, παραπέμποντας κατ' αυτόν τον τρόπο στο δίκαιο των κρατών μελών, ανέθεσε στα τελευταία την ευθύνη να αποφασίσουν τόσο για τη φύση όσο και για τις επιμέρους λεπτομέρειες των μέσων ένδικης προστασίας που έχουν στη διάθεσή τους οι αιτούντες θεώρηση (απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2017, El Hassani, C-403/16, EU:C:2017:960, σκέψη 25).

46 Επομένως, η παραπομπή στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών περιορίζεται στη ρύθμιση των διαδικαστικών λεπτομερειών, ενώ το πρόσωπο το οποίο διαθέτει το δικαίωμα άσκησης προσφυγής καθορίζεται ρητώς στο άρθρο 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων.

47 Δεύτερον, η ως άνω διαπίστωση επιβεβαιώνεται από το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το άρθρο 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων. Συναφώς, από το άρθρο 47, παράγραφος 1, στοιχείο η', του κώδικα αυτού προκύπτει ότι οι κεντρικές αρχές και τα προξενεία των κρατών μελών παρέχουν στο ευρύ κοινό όλες τις πληροφορίες για την αίτηση θεώρησης, στις οποίες περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, το ότι οι αρνητικές αποφάσεις επί των αιτήσεων πρέπει να κοινοποιούνται στους αιτούντες και το ότι οι αιτούντες έχουν δικαίωμα προσφυγής.

48 Επιπλέον, όπως προκύπτει από το παράρτημα VI του κώδικα θεωρήσεων, το εκεί προβλεπόμενο τυποποιημένο έντυπο για την κοινοποίηση και αιτιολόγηση απόφασης περί απόρριψης, ακύρωσης ή ανάκλησης θεώρησης απευθύνεται στον αιτούντα ή στον κάτοχο της θεώρησης. Το ως άνω έντυπο περιέχει επίσης κατάλογο λόγων οι οποίοι μπορούν, σύμφωνα με το άρθρο 32, παράγραφος 1, του κώδικα θεωρήσεων, να δικαιολογήσουν απορριπτική απόφαση. Επομένως, μια τέτοια απόφαση πρέπει να αιτιολογείται μόνο με λόγους που αφορούν ειδικά τον αιτούντα θεώρηση.

49 Συγκεκριμένα, αφού δηλώσει, στο έντυπο που πρέπει να συμπληρώσει, ότι, ανάλογα με την περίπτωση, «εξέτασε […] την αίτηση θεώρησ[η]ς» ή «εξέτασε […] τη θεώρηση», η αρμόδια αρχή πρέπει να διευκρινίσει τον ή τους λόγους που δικαιολογούν την απόρριψη, την ανάκληση ή την ακύρωση της θεώρησης, μεταξύ των έντεκα λόγων που αναγράφονται στο έντυπο, οι οποίοι είναι οι εξής: υποβλήθηκε πλαστό ταξιδιωτικό έγγραφο από τον αιτούντα· δεν παρεσχέθη αιτιολόγηση του σκοπού και των συνθηκών της προβλεπόμενης παραμονής· δεν παρεσχέθη απόδειξη για την επάρκεια των μέσων διαβίωσης κατά της διάρκεια της παραμονής· ο αιτών έχει ήδη διαμείνει για 90 ημέρες κατά τη διάρκεια περιόδου 180 ημερών στο έδαφος των κρατών μελών βάσει ομοιόμορφης θεώρησης ή θεώρησης περιορισμένης εδαφικής ισχύος· ο αιτών είναι καταχωρισμένος στο σύστημα πληροφοριών Σένγκεν (SIS) με σκοπό την απαγόρευση εισόδου· ένα ή περισσότερα κράτη μέλη θεωρούν τον αιτούντα απειλή για τη δημόσια τάξη, την εσωτερική ασφάλεια, τη δημόσια υγεία ή τις διεθνείς σχέσεις ενός ή περισσότερων κρατών μελών· δεν παρεσχέθη απόδειξη ότι ο αιτών διαθέτει επαρκή και έγκυρη ταξιδιωτική ιατρική ασφάλιση· οι παρασχεθείσες από τον αιτούντα πληροφορίες για την αιτιολόγηση του σκοπού και των συνθηκών της παραμονής δεν είναι αξιόπιστες· δεν κατέστη δυνατό να διαπιστωθεί η πρόθεση του αιτούντος να εξέλθει από το έδαφος των κρατών μελών πριν από τη λήξη ισχύος της θεώρησης· δεν παρεσχέθησαν επαρκείς αποδείξεις ότι ο αιτών δεν ήταν σε θέση να καταθέσει αίτηση θεώρησης εκ των προτέρων, η οποία να δικαιολογεί την κατάθεση αίτησης θεώρησης στα σύνορα, και ζητήθηκε ανάκληση της θεώρησης από τον κάτοχο της θεώρησης.

50 Συνεπώς, από το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το άρθρο 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων προκύπτει ότι δικαίωμα άσκησης προσφυγής κατά απόφασης με την οποία απορρίπτεται αίτηση θεώρησης έχει αποκλειστικά και μόνον ο αιτών θεώρηση.

51 Τρίτον, όσον αφορά τους σκοπούς που επιδιώκει ο κώδικας θεωρήσεων, από το άρθρο 1 του κώδικα αυτού, σε συνδυασμό με τις αιτιολογικές του σκέψεις 18 και 28, προκύπτει ότι σκοπός του είναι, προκειμένου να εξασφαλιστεί η εναρμονισμένη εφαρμογή της κοινής πολιτικής θεωρήσεων, να θεσπίσει τις διαδικασίες και τις προϋποθέσεις έκδοσης θεωρήσεων για διέλευση από ή με πρόθεση παραμονής στην επικράτεια των κρατών μελών, η οποία δεν υπερβαίνει τις 90 ημέρες εντός οποιασδήποτε περιόδου 180 ημερών.

52 Συναφώς, κατά το άρθρο 2, σημείο 2, στοιχεία α′ και β′, του κώδικα θεωρήσεων, ως θεώρηση νοείται η εξουσιοδότηση που χορηγείται από κράτος μέλος είτε ενόψει διέλευσης από ή πρόθεσης παραμονής στην επικράτεια των κρατών μελών, η οποία δεν υπερβαίνει σε διάρκεια τις 90 ημέρες εντός οποιασδήποτε περιόδου 180 ημερών, είτε ενόψει διέλευσης μέσω των διεθνών ζωνών διέλευσης των αερολιμένων των κρατών μελών. Από μια τέτοια εξουσιοδότηση απορρέει, επομένως, η ύπαρξη ειδικών δικαιωμάτων υπέρ του αιτούντος θεώρηση.

53 Καθόσον η προσφυγή του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων αποσκοπεί στη μεταρρύθμιση της απόφασης με την οποία απορρίφθηκε η αίτηση θεώρησης, ο αιτών θεώρηση είναι εκείνος ο οποίος, ως αποδέκτης της εν λόγω απόφασης, έχει άμεσο και ειδικό συμφέρον να ασκήσει προσφυγή κατά αυτής.

54 Η ως άνω διαπίστωση δεν εμποδίζει, σύμφωνα με τη νομολογία που παρατίθεται στη σκέψη 45 της παρούσας απόφασης, τα κράτη μέλη, όταν καθορίζουν τη φύση και τις επιμέρους λεπτομέρειες των μέσων ένδικης προστασίας που έχουν στη διάθεσή τους οι αιτούντες θεώρηση, να επιτρέπουν στο πρόσωπο αναφοράς να ενεργεί, από κοινού με τον αιτούντα θεώρηση, κατά τη διαδικασία προσφυγής του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων.

55 Ωστόσο, βάσει των όσων κρίθηκαν με τη σκέψη 47 της παρούσας απόφασης, το πρόσωπο αναφοράς μπορεί να ενεργεί μόνον ως δευτερεύον και επικουρικό μέρος σε σχέση με τον αιτούντα θεώρηση, και όχι κατά τρόπο ανεξάρτητο.

56 Εξάλλου, λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθεισών σκέψεων, το άρθρο 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων δεν εμποδίζει, επίσης, τον αποδέκτη απόφασης με την οποία απορρίφθηκε η αίτηση θεώρησης να εξουσιοδοτήσει τρίτον προκειμένου να τον εκπροσωπήσει ενώπιον δικαστηρίου.

57 Κατόπιν όλων των ανωτέρω, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων έχει την έννοια ότι δεν παρέχει στο πρόσωπο αναφοράς τη δυνατότητα να ασκήσει προσφυγή ιδίω ονόματι κατά απόφασης με την οποία απορρίπτεται αίτηση θεώρησης.

Επί του δεύτερου και του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

58 Με το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, στα οποία ενδείκνυται να δοθεί κοινή απάντηση, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ’ ουσίαν, αν το άρθρο 8, παράγραφος 4, στοιχείο δ′, και το άρθρο 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων έχουν την έννοια ότι, όταν υπάρχει διμερής συμφωνία εκπροσώπησης η οποία προβλέπει ότι οι προξενικές αρχές του εκπροσωπούντος κράτους μέλους έχουν την εξουσία να λαμβάνουν τις αποφάσεις περί απόρριψης αίτησης θεώρησης, εναπόκειται στις αρμόδιες αρχές του κράτους αυτού να αποφαίνονται επί των προσφυγών κατά αποφάσεων με τις οποίες απορρίπτεται αίτηση θεώρησης.

59 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα αυτά, επισημαίνεται ότι ο τίτλος ΙΙΙ του κώδικα θεωρήσεων καθορίζει τους κανόνες σχετικά με τις διαδικασίες και τις προϋποθέσεις έκδοσης θεωρήσεων.

60 Οι εν λόγω κανόνες, καθόσον αναφέρονται στα κράτη μέλη, αφορούν και την Ελβετική Συνομοσπονδία, όπως προκύπτει, ιδίως, από το άρθρο 2 της Συμφωνίας Σύνδεσης της Ελβετικής Συνομοσπονδίας με το κεκτημένο του Σένγκεν, σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 34 του κώδικα θεωρήσεων.

61 Συγκεκριμένα, καταρχάς, από το άρθρο 4, παράγραφος 1, του κώδικα θεωρήσεων προκύπτει ότι οι αιτήσεις θεώρησης εξετάζονται, καταρχήν, από τα προξενεία.

62 Περαιτέρω, όσον αφορά το κράτος μέλος που είναι αρμόδιο για την εξέταση αίτησης ομοιόμορφης θεώρησης και τη λήψη σχετικής απόφασης, το άρθρο 5, παράγραφος 1, του κώδικα θεωρήσεων ορίζει ότι αρμόδιο είναι είτε το κράτος μέλος η επικράτεια του οποίου αποτελεί τον μοναδικό προορισμό της επίσκεψης ή των επισκέψεων είτε, εάν η επίσκεψη περιλαμβάνει περισσότερους προορισμούς, το κράτος μέλος η επικράτεια του οποίου αποτελεί τον κύριο προορισμό της επίσκεψης ή των επισκέψεων από την άποψη της διάρκειας ή του σκοπού της διαμονής είτε, εφόσον δεν μπορεί να προσδιοριστεί κύριος προορισμός, το κράτος μέλος τα εξωτερικά σύνορα του οποίου προτίθεται να διαβεί ο αιτών για την είσοδό του στο έδαφος των κρατών μελών.

63 Επιπλέον, ως προς την προξενική εδαφική αρμοδιότητα, από το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κώδικα θεωρήσεων προκύπτει ότι οι αιτήσεις θεώρησης πρέπει να υποβάλλονται, καταρχήν, στο προξενείο του αρμόδιου κράτους εντός της δικαιοδοσίας του οποίου διαμένει νομίμως ο αιτών.

64 Ωστόσο, από το άρθρο 8, παράγραφοι 5 και 6, του κώδικα θεωρήσεων, σε συνδυασμό με την αιτιολογική του σκέψη 4, συνάγεται ότι, προκειμένου να μην απαιτείται δυσανάλογη προσπάθεια εκ μέρους των αιτούντων θεώρηση για να μεταβούν στο προξενείο, τα κράτη μέλη που δεν έχουν δικό τους προξενείο σε τρίτη χώρα ή σε τμήμα τρίτης χώρας πρέπει να προσπαθούν να συνάπτουν συμφωνίες εκπροσώπησης.

65 Προς τούτο, το άρθρο 8 του κώδικα θεωρήσεων ορίζει ρητώς ότι τα κράτη μέλη μπορούν να συνάπτουν μεταξύ τους διμερείς συμφωνίες με τις οποίες το ένα κράτος μέλος συμφωνεί να εκπροσωπεί το άλλο στο πλαίσιο της λήψης αποφάσεων επί αιτήσεων θεώρησης.

66 Πάντως, το εν λόγω άρθρο 8 προβλέπει, ως προς το περιεχόμενο της εκπροσώπησης, διαφορετικές καταστάσεις ανάλογα με την απόφαση που πρόκειται να ληφθεί επί της αίτησης θεώρησης καθώς και τους όρους της συμφωνίας εκπροσώπησης.

67 Αφενός, για την περίπτωση που πρόκειται να γίνει δεκτή η αίτηση θεώρησης, το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κώδικα θεωρήσεων προβλέπει ότι «[έ]να κράτος μέλος μπορεί να συμφωνήσει να εκπροσωπήσει άλλο κράτος μέλος το οποίο είναι αρμόδιο σύμφωνα με το άρθρο 5, για την εξέταση αιτήσεων και την έκδοση θεωρήσεων εξ ονόματος του εν λόγω κράτους μέλους», και προσθέτει ότι «[έ]να κράτος μέλος δύναται επίσης να εκπροσωπήσει άλλο κράτος μέλος κατά περιορισμένο τρόπο μόνο για τη συγκέντρωση των αιτήσεων και την καταχώριση των βιομετρικών στοιχείων».

68 Συνεπώς, για την περίπτωση της έκδοσης θεωρήσεων, το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κώδικα θεωρήσεων προβλέπει δύο επίπεδα εκπροσώπησης, συγκεκριμένα δε ένα πρώτο επίπεδο, το οποίο περιλαμβάνει την εξέταση και την έκδοση της θεώρησης, και ένα δεύτερο επίπεδο, το οποίο είναι πιο περιορισμένο και αφορά απλώς τη συγκέντρωση των αιτήσεων.

69 Αφετέρου, για την περίπτωση που πρόκειται να ληφθεί απόφαση απορρίπτουσα την αίτηση θεώρησης, το άρθρο 8 του κώδικα θεωρήσεων προβλέπει επίσης δύο διαφορετικά επίπεδα εκπροσώπησης, εκ των οποίων το ένα ισχύει ως γενικός κανόνας και το άλλο ως ειδικός κανόνας.

70 Όσον αφορά τον γενικό κανόνα, το άρθρο 8, παράγραφος 2, του κώδικα θεωρήσεων ορίζει ότι το προξενείο του εκπροσωπούντος κράτους μέλους, όταν προτίθεται να απορρίψει αίτηση θεώρησης, παραπέμπει την αίτηση στις αρμόδιες αρχές του εκπροσωπούμενου κράτους μέλους, οι οποίες και λαμβάνουν την τελική απόφαση σχετικά με την αίτηση αυτή.

71 Ως προς τον ειδικό κανόνα, το άρθρο 8, παράγραφος 4, στοιχείο δ′, του εν λόγω κώδικα προβλέπει ότι, κατά παρέκκλιση από τον γενικό κανόνα, η διμερής συμφωνία εκπροσώπησης μεταξύ δύο κρατών μελών μπορεί να επιτρέπει στο προξενείο του εκπροσωπούντος κράτους μέλους να αρνείται τη χορήγηση θεώρησης μετά την εξέταση της αίτησης.

72 Με άλλα λόγια, όταν το εκπροσωπούν κράτος μέλος εκτιμά ότι πρέπει να απορριφθεί μια αίτηση θεώρησης, υποβάλλει, ελλείψει αντίθετης διάταξης εντός της διμερούς συμφωνίας εκπροσώπησης, την εν λόγω αίτηση στις αρχές του εκπροσωπούμενου κράτους μέλους. Στις αρχές αυτές εναπόκειται να λάβουν την τελική απόφαση. Αντιθέτως, εναπόκειται στις αρχές του εκπροσωπούντος κράτους μέλους να απορρίψουν την αίτηση θεώρησης και, ως εκ τούτου, να λάβουν την τελική απόφαση, όταν τούτο προβλέπεται από τη διμερή συμφωνία εκπροσώπησης.

73 Συνεπώς, καθόσον το άρθρο 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων προβλέπει ότι οι προσφυγές κατά απόφασης με την οποία απορρίπτεται αίτηση θεώρησης ασκούνται κατά του κράτους μέλους που έλαβε την τελική απόφαση επί της αίτησης, ο προσδιορισμός του κράτους που είναι αρμόδιο να λάβει την τελική απόφαση και, επομένως, κατά του οποίου πρέπει να ασκηθεί η προσφυγή εξαρτάται, σε περίπτωση συμφωνίας εκπροσώπησης μεταξύ δύο κρατών μελών, από τους όρους της συμφωνίας αυτής.

74 Εν προκειμένω, καθόσον η επικράτεια του Βασιλείου των Κάτω Χωρών αποτελούσε τον μοναδικό προορισμό της επίσκεψης των αιτούντων στην υπόθεση της κύριας δίκης, οι αιτήσεις θεώρησης θα έπρεπε, ελλείψει συμφωνίας εκπροσώπησης, να υποβληθούν, βάσει των άρθρων 5 και 6 του κώδικα θεωρήσεων, στο προξενείο του εν λόγω κράτους μέλους στη Σρι Λάνκα. Ωστόσο, όπως προκύπτει από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, δεδομένου ότι το Βασίλειο των Κάτω Χωρών δεν έχει δικό του προξενείο στη χώρα αυτή, συνήψε, την 1η Οκτωβρίου 2014, συμφωνία εκπροσώπησης με την Ελβετική Συνομοσπονδία. Η εν λόγω συμφωνία παρέσχε στους αιτούντες της υπόθεσης της κύριας δίκης τη δυνατότητα να υποβάλουν τις αιτήσεις τους για θεώρηση βραχείας παραμονής στις Κάτω Χώρες στο ελβετικό προξενείο του Κολόμπο.

75 Ειδικότερα, η συμφωνία αυτή προβλέπει ότι εναπόκειται στην Ελβετική Συνομοσπονδία, όταν εκπροσωπεί το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, να προβαίνει, μεταξύ άλλων, σε «άρνηση χορηγήσεως της θεωρήσεως όπου τούτο κρίνεται σκόπιμο, σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφος 4, στοιχείο δ′, του κώδικα θεωρήσεων», και σε «εξέταση της προσφυγής σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο του εκπροσωπούντος μέρους».

76 Συνεπώς, στο μέτρο που, βάσει της εν λόγω συμφωνίας, εναπέκειτο στην Ελβετική Συνομοσπονδία να λάβει την τελική απόφαση επί των αιτήσεων θεώρησης βραχείας παραμονής στις Κάτω Χώρες που υπέβαλαν οι αιτούντες της υπόθεσης της κύριας δίκης, η Ελβετική Συνομοσπονδία ήταν επίσης αρμόδια να αποφανθεί επί των προσφυγών κατά των αποφάσεων με τις οποίες απορρίφθηκαν οι αιτήσεις θεώρησης, σύμφωνα με το άρθρο 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων.

77 Κατόπιν των ανωτέρω, στο δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 8, παράγραφος 4, στοιχείο δ′, και το άρθρο 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων έχουν την έννοια ότι, όταν υπάρχει διμερής συμφωνία εκπροσώπησης η οποία προβλέπει ότι οι προξενικές αρχές του εκπροσωπούντος κράτους μέλους έχουν την εξουσία να λαμβάνουν τις αποφάσεις περί απόρριψης αίτησης θεώρησης, εναπόκειται στις αρμόδιες αρχές του εν λόγω κράτους μέλους να αποφαίνονται επί των προσφυγών κατά αποφάσεων με τις οποίες απορρίπτεται αίτηση θεώρησης.

Επί του τέταρτου προδικαστικού ερωτήματος

78 Με το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν μια συνδυασμένη ερμηνεία του άρθρου 8, παράγραφος 4, στοιχείο δ', και του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων, κατά την οποία η προσφυγή κατά απόφασης απορρίπτουσας αίτηση θεώρησης πρέπει να ασκηθεί κατά του εκπροσωπούντος κράτους, είναι συμβατή με το θεμελιώδες δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

79 Συναφώς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι οι διατάξεις του κώδικα θεωρήσεων, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος προσφυγής κατ' άρθρο 32, παράγραφος 3, του εν λόγω κώδικα, πρέπει να ερμηνεύονται, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 29 του ίδιου αυτού κώδικα, σύμφωνα με τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις αρχές που αναγνωρίζονται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία υπεγράφη στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ), και από τον Χάρτη.

80 Συγκεκριμένα, η αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας των δικαιωμάτων που οι ιδιώτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης, για την οποία κάνει λόγο το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, συνιστά γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, η οποία απορρέει από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και έχει κατοχυρωθεί με τα άρθρα 6 και 13 της ΕΣΔΑ, σήμερα δε είναι κατοχυρωμένη με το άρθρο 47 του Χάρτη (απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2018, Associação Sindical dos Juízes Portugueses, C-64/16, EU:C:2018:117, σκέψη 35).

81 Στο συγκεκριμένο πλαίσιο του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων, εναπόκειται σε κάθε κράτος μέλος να εξασφαλίζει τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, περιλαμβανομένης της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, καθορίζοντας τη φύση και τους λεπτομερείς κανόνες των προσφυγών κατά των αποφάσεων με τις οποίες απορρίπτεται αίτηση θεώρησης, τηρουμένων των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας (πρβλ. απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2017, El Hassani, C-403/16, EU:C:2017:960, σκέψεις 25 και 42).

82 Συνεπώς, ανεξαρτήτως του αν το κράτος κατά του οποίου πρέπει να ασκηθεί η προσφυγή κατά απόφασης απορρίπτουσας αίτηση θεώρησης είναι, ανάλογα με τους όρους της συμφωνίας εκπροσώπησης, το εκπροσωπούν ή το εκπροσωπούμενο κράτος, πρέπει να εξασφαλίζεται ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων, περιλαμβανομένου του δικαιώματος των αιτούντων θεώρηση για αποτελεσματική δικαστική προστασία.

83 Ειδικότερα, το γεγονός ότι η τελική απόφαση με την οποία απορρίπτεται αίτηση θεώρησης λαμβάνεται, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, από το εκπροσωπούν κράτος δεν επηρεάζει την υποχρέωση σεβασμού ενός τέτοιου δικαιώματος.

84 Συναφώς, όπως εκθέτει η αιτιολογική του σκέψη 34, ο κώδικας θεωρήσεων αποτελεί ανάπτυξη των διατάξεων του κεκτημένου του Σένγκεν, κατά την έννοια της Συμφωνίας Σύνδεσης της Ελβετικής Συνομοσπονδίας με το κεκτημένο του Σένγκεν, οι οποίες εμπίπτουν στον τομέα που αναφέρεται στο άρθρο 1, σημείο Β, της απόφασης 1999/437, σε συνδυασμό με το άρθρο 3 της απόφασης 2008/146.

85 Σύμφωνα με τον εν λόγω κώδικα, η Ελβετική Συνομοσπονδία μπορεί να χορηγεί ομοιόμορφες θεωρήσεις ισχύουσες για ολόκληρο τον χώρο Σένγκεν.

86 Συγκεκριμένα, μολονότι η Ελβετική Συνομοσπονδία δεν είναι κράτος μέλος της Ένωσης, εντούτοις είναι όχι μόνο συμβαλλόμενο μέρος της ΕΣΔΑ, ως μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης από τις 6 Μαΐου 1963, αλλά κυρίως είναι συνδεδεμένο κράτος βάσει της Συμφωνίας Σύνδεσης της Ελβετικής Συνομοσπονδίας με το κεκτημένο του Σένγκεν, η οποία αναφέρει, στη δέκατη αιτιολογική σκέψη της, ότι «η συνεργασία Σένγκεν βασίζεται στις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και της τήρησης των ανθρώπινων δικαιωμάτων, όπως διασφαλίζονται ειδικότερα από την [ΕΣΔΑ]».

87 Επιπλέον, η Συμφωνία Σύνδεσης της Ελβετικής Συνομοσπονδίας με το κεκτημένο του Σένγκεν γεννά, όπως προκύπτει από το άρθρο 1, παράγραφος 2, της συμφωνίας αυτής, αμοιβαία δικαιώματα και υποχρεώσεις, όπερ σημαίνει ότι η Ελβετική Συνομοσπονδία οφείλει, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 2 της εν λόγω συμφωνίας, να εφαρμόζει όλες τις διατάξεις του κεκτημένου του Σένγκεν σύμφωνα με τις προβλεπόμενες σε αυτήν διαδικασίες.

88 Κατόπιν των ανωτέρω, στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι μια συνδυασμένη ερμηνεία του άρθρου 8, παράγραφος 4, στοιχείο δ′, και του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κώδικα θεωρήσεων, κατά την οποία η προσφυγή κατά απόφασης απορρίπτουσας αίτηση θεώρησης πρέπει να ασκηθεί κατά του εκπροσωπούντος κράτους, είναι συμβατή με το θεμελιώδες δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

Επί των δικαστικών εξόδων

89 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) **Το άρθρο 32, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΚ) 810/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, για τη θέσπιση κοινοτικού κώδικα θεωρήσεων, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 610/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, έχει την έννοια ότι δεν παρέχει στο πρόσωπο αναφοράς τη δυνατότητα να ασκήσει προσφυγή ιδίω ονόματι κατά απόφασης με την οποία απορρίπτεται αίτηση θεώρησης.**

2) **Το άρθρο 8, παράγραφος 4, στοιχείο δ′, και το άρθρο 32, παράγραφος 3, του κανονισμού 810/2009, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό 610/2013, έχουν την έννοια ότι, όταν υπάρχει διμερής συμφωνία εκπροσώπησης η οποία προβλέπει ότι οι προξενικές αρχές του εκπροσωπούντος κράτους μέλους έχουν την εξουσία να λαμβάνουν τις αποφάσεις περί απόρριψης αίτησης θεώρησης, εναπόκειται στις αρμόδιες αρχές του εν λόγω κράτους μέλους να αποφαίνονται επί των προσφυγών κατά αποφάσεων με τις οποίες απορρίπτεται αίτηση θεώρησης.**

3) **Μια συνδυασμένη ερμηνεία του άρθρου 8, παράγραφος 4, στοιχείο δ′, και του άρθρου 32, παράγραφος 3, του κανονισμού 810/2009, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό 610/2013, κατά την οποία η προσφυγή κατά απόφασης απορρίπτουσας αίτηση θεώρησης πρέπει να ασκηθεί κατά του εκπροσωπούντος κράτους, είναι συμβατή με το θεμελιώδες δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.**

(υπογραφές)